

Byens ældste brik

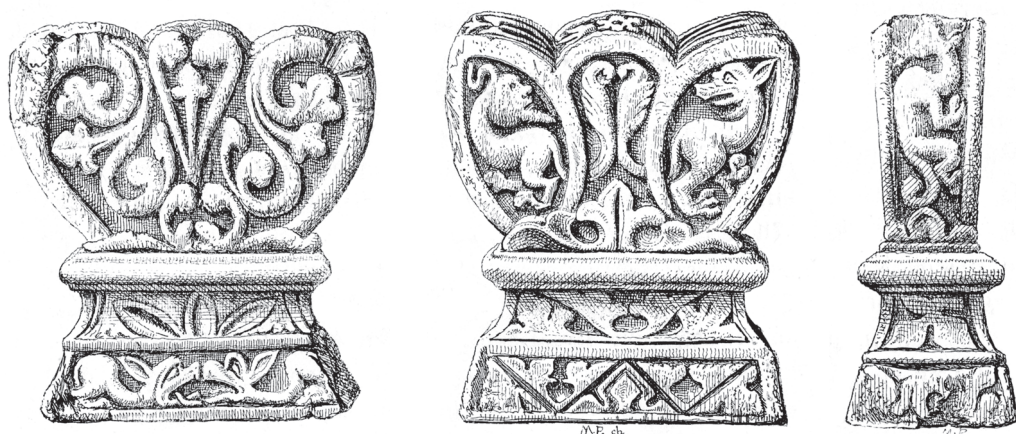
I 1868 fik den daværende Oldsagssamling i Viborg, i dag Viborg Museum, indleveret en smuk skakbrik fra Hobro. Allerede i 1870 blev den kort præsenteret i "Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie" af Arthur Feddersen i artiklen "Nogle Viborgske Oldsager og Udgravninger". Siden 2010 har skakbrikken indgået i Viborg Museums faste middelalderudstilling, og i 2011 dukkede den op på den offentlige database "Fund og Fortidsminder" under Kulturstyrelsen. Det var dér, denne artikels forfatter fik kendskab til den og blev begejstret over det fornemme håndværk, som skakbrikken er et udtryk for. Brikken er tillige formentlig den ældst daterede oldsag fra middelalderens Hobro, da den stilistisk set hører til et sted i den romanske periode (ca. 1050 – 1250). Om omstændighederne ved fundet ved man kun, at skakbrikken blev "funden i Grunden af en Bygning i Hobro", som Arthur Feddersen skrev i 1870. Brikken blev altså fundet i jorden under eller ved en bygning antagelig i Hobro bymidte.

Den velbevarede skakbrik minder i størrelse om en lille æske tændstikker, men den vejer betydeligt mere, nemlig hele 58 gram. Højden er ca. 5,3 cm, og målt ved toppen er bredden ca. 4,7 cm, mens den i bunden er ca. 4,3 cm bred. Smalsidernes tykkelse varierer fra ca. 1,5 cm ved toppen til ca. 2,1 cm i bunden. Brikken er opdelt i en øvre og nedre del af en bred vulst. Den øvre del har buede smalsider og afsluttes øverst af tre rundede pukler eller toppe. Den nedre del er skåret som en trapezformet, todelt plint.

Allerede i 1870 mente Arthur Feddersen, at brikken var skåret af hvalrostand, og dette blev bekræftet af zoolog Tove Hatting i 1997. Hvalrostænder var Skandinaviens elfenben, og så tidligt



*De to breddsider og den ene smalside af den ca. 5,3 cm høje, romanske skakbrik fra Hobro.
Foto: Kamilla F. Terkildsen, Viborg Museum.*



Motiverne er gengivet meget præcist på de smukke tegninger fra 1870. Fra: Feddersen 1870.

som omkring 890 fortalte den nordnorske høvding Ottar den engelske kong Alfred den Store om jagten på hvalros langs kysten i Nordnorge og videre ind i Hvidehavet. Hvalrostænder var gaver værdige for konger, og Ottar skænkede da også den engelske konge to tænder. Fra omkring 1000 bidrog også nordboerne i Grønland ved jagt i Nordvestgrønland i stort omfang med hvalrostænder til kunsthåndværket i Skandinavien og Vesteuropa.

Skakbrikken er skåret i et forholdsvist fladt relief, men ikke desto mindre fremstår motiverne generelt set tydelige. Motiverne udgøres af fabeldyr og planteornamentik, og håndværkeren har placeret brikkens motiver i en nogenlunde rytmisk vekslen. Dette er gennemført bedst på breddsiderne, hvor den ene bredside øverst over vulsten har plantemotiver og nederst fabeldyr (samt et plantemotiv), mens den anden bredside øverst over vulsten har fabel-

dyr og nederst plantemotiver. Helt gennemført er det ikke, og især de to smalsider bryder rytmen, for selvom den ene smalside øverst har et fabeldyr og nederst plantemotiver, har den anden smalside udelukkende planter som motiv (ikke gengivet på tegning). Toppen af skakbrikken er udsmykket med et plantemotiv i midten og stiliserede blade og liljer på hver side af midterornamentet.

De to bredsiders øvre del er inddelt i tre felter af de udskårne motiver. På den ene bredside består planteornamentikken over den opdelende vulst af et akantusblomst ornament, der synes at vokse ud af den del af planten, som hviler oven på vulsten. I det midterste felt står to ranke, aflange blade, som omgiver et liljeformet ornament. Dette motiv flankeres på hver side af en bladstængel, der følger brikkens kant, og som inde på fladen splitter sig ud i tre stængler, der ender i tve- eller tredelte blade; de tredelte blade minder igen om liljer. Under vulsten ses et meget forenklet palmet-motiv, og nederst to fabeldyr i profil, som vender snuderne mod hinanden. Begge dyr har en afrundet, næsten flad snude, et aflangt øje, et spidst øre og en tunge; på det ene dyr hænger tungen ud af mundvigen. Dyrene skyder nærmest ryg og har en tynd hale, der formentlig er drejet ind under bagkroppen. Måske har de også begge et bagben, men på grund af skader i bunden af brikken er dette svært at afgøre. I den romanske kunst er det undertiden vanskeligt at afgøre, hvilket dyr håndværkeren har ønsket at vise – også fordi datidens mennesker omgav sig med en stor mængde fabeldyr, som vi kan have svært ved at genkende i dag. I dette tilfælde er der dog med stor sandsynlighed tale om en drage eller måske en slange.

På den anden bredside er de tre billedfelter adskilt af brede borter, der løber langs brikkens kant og ind på fladen. Over vulsten ligger en akantusblomst, og i yderfelterne er der udskåret to profilsete fabeldyr, der kigger bagud og dermed mod hinanden, og hvis duskede akantushaler rækker ind i midterfeltet. Fabeldyret til venstre har et menneskelignende ansigt med hageskæg og hårdusk samt to bagben med løveagtige poter, men ingen forben. Håndværkeren har givetvis hentet inspiration til dyret i datidens naturhistorier kaldet "Physiologus" og "Bestiarier"; måske er der tale om et uhyre i familie med en mantichora? Fabeldyret til højre ser nærmest bekymret ud, og det er vist med en næsten flad snude, et aflangt øje, et spidst øre og en åben mund samt to bagben med løveagtige poter; heller ikke dette dyr har forben. Dyret minder meget om de ovenfor omtalte to snudevendte fabeldyr, og vi har givetvis at gøre med endnu en drage. Under vulsten ses akantusornamentik, der nederst er indpasset i trekantede felter.

Den på tegningen viste smalside har over vulsten et profilset fabeldyr med hoved, et forben og et bagben samt en tydelig hale med oprullet spids. Hovedet er på grund af skader på skakbrikken utydeligt, men måske har dyret en tunge i den åbentstående mund. Også her må der være tale om en drage. Under vulsten ses akantuslignende ornamenter. Den ikke tegnede smalside har såvel over som under vulsten lignende planteornamenter.

De tre rundede pukler, som skakbrikken afsluttes med øverst, kan minde om murtinder på en borgmur, og skakbrikken fra Hobro skal derfor muligvis opfattes som et tårn. Hobro-brikkens stilistiske udtryk tilhører som nævnt den romanske periode, og ved sammenligninger med andet kunsthåndværk i hvalrostand, elfenben og træ samt med kalkmalerier og stenkunst i kirkerne kan skakbrikken formentlig dateres til perioden ca. 1150 - 1225.

Skakspillet nåede til Danmark i 1100-tallet, og spillet vandt hurtigt en stor udbredelse i de højere samfundslag, hvor det blev spillet af kongelige personer, herremænd og deres fruer samt gejstlige fra den katolske kirke. Fundet af tårn-brikken kan måske indikere et højstatusmiljø i eller ved Hobro i den tidlige middelalder.